

דבר שאינו מתכוון

תוכן:

- א. מקור הדין
- ב. פסיק רישיה- ביאור ע"פ המח' באין מתכוון.
- ג. דשא"מ כשמתכוון למעשה אך לא לאיסור
- ד. פסיק רישיה דלא ניחא ליה.
- ה. פס"ר שאפשר לעשותו בהיתר.

א. מקור הדין

מובא במשנה (ביצה כג):

"עגלה של קטן טמאה מדרס ונטלת בשבת ואינה נגררת אלא על גבי כלים, רבי יהודה אומר כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת"
ומפרשת הגמרא: "מאי טעמא דקא עביד חריץ, מני רבי יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוון אסור דאי רבי שמעון האמר דבר שאין מתכוון מותר דתניא רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוון לעשות חריץ"
דין זה אינו רק בהלכות שבת, אלא בכל התורה כגון לגבי כלאים "מוכרי כסות מוכרין כדרכך", וכן לגבי נזיר "נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק". ובמסכת יבמות (ד):

"הני מצרך צריכי דאי כתב רחמנא לא יעלה עליך הוה אמינא כל דרך העלאה אסר רחמנא ואפילו מוכרי כסות, כתב רחמנא לא תלבש שעטנז דומיא דלבישה דאית ביה הנאה, ואי כתב רחמנא לא תלבש ה"א דוקא לבישה דנפיש הנייתה אבל העלאה לא, כתב רחמנא לא יעלה עליך" ופרש"י "מוכרי כסות, שאין מתכוונים להנאת חימום"

הקשו הראשונים, הרי ר"ש מתיר כל דבר שאינו מתכוון ולא דווקא בהלכות כלאיים ומדוע היה צריך לימוד מהפסוק לכך.

משמע שלפי רש"י מהלימוד שנאמר לגבי כלאיים למד ר"ש לכל התורה שדבר שאינו מתכוון מותר. והראשונים הקשו עוד שלפי רש"י הסוגיה היא דווקא לר"ש, ופירשו 'מוכרי כסות' שאינם נהנים כלל. אולם הריטב"א (יומא לד): פירש "אלא ודאי דשבת בנין אב לכל התורה" ובדיני שבת למד ר"ש מדין מלאכת מחשבת. ובגמ' מב. איתא:

"למימרא דשמואל כרבי שמעון סבירא ליה, והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ, ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון אפילו של עץ נמי, בדבר שאין מתכוון סבר לה כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה"
והקשה תוס': "ואם תאמר ומאי ס"ד דמקשה וכי משום דסבר שמואל כרבי שמעון באין מתכוין יסבור כמותו במלאכה שאינו צריך לגופה"

ותירץ הפני יהושע שדין דבר שאינו מתכוון מותר נלמד מדין מלאכת מחשבת בדיני שבת, ומשבת נלמד בק"ו לכל התורה, וכמו כן דין מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא חיסרון במלאכת מחשבת, ולכן אם סבר שמואל משאצ"ל חייב מוכח שלא צריך לשיטתו מלאכת מחשבת, וממילא אין מקור לדין דבר שאינו מתכוון.

ובתוס' (כתובות ה:): "אבל שאינו מתכוין כלל למלאכה לא משום דבעינן מלאכת מחשבת מיפטר דהא בשאר מקומות נמי מיפטר אין מתכוין כגון גבי כלאים דמוכרי כסות מוכרי כדרך ובלבד שלא יתכוין כו' ותנן נמי נזיר חופף ומפספס"

וזה קשה על שיטת הריטב"א והפנ"י, כיצד ניתן ללמוד משבת לכל התורה הרי רק בשבת יש דין מלאכת מחשבת. ובקובץ **שיעורים** (ב, כג, ז) פירש שדין דשא"מ נלמד מסברא. וכך נראה בפשט הגמ' (פסחים כה:): "רבי שמעון דאזיל בתר כוונה"

ב. פסיק רישיה.

בדף קלג: אמרה הגמ':

"אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות" במסכת סוכה (לג:): פירש **רש"י** מהו 'פסיק רישיה' 'באומר אחרת ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות, דכיון דאי אפשר שלא תמות כמתכוין חשיב ליה, וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר כגון היכא דאפשר ליה בלא איסור, כגון, גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, ואף על גב דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ, כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ, כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב, אבל היכא דודאי עביד מודי"

לפי **רש"י** מדובר כשאין לו עניין אחר מלבד חיתוך הראש אלא שאינו רוצה שהבהמה תמות, ועל כך חידש רבא שכיון שהבהמה ודאי תמות נחשב כמתכוון. משמע לשיטת **רש"י** שסברת פס"ר היא שהכוונה לחתוך ראש כוללת כוונה להריגה, ואין זה כלל דבר שאינו מתכוון.

אך **הרמב"ם** (פ"א ה"ו) פסק:

"עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה שודאי תעשה בשביל אותו מעשה אע"פ שלא נתכוין לה חייב שהדבר ידוע שאי אפשר שלא תעשה אותה מלאכה, כיצד הרי שצריך לראש עוף לשחק בו לקטן וחתך ראשו בשבת אע"פ שאין סוף מגמתו להריגת העוף בלבד חייב שהדבר ידוע שאי אפשר שיחתוך ראש החי ויחיה אלא המות בא בשבילו וכן כל כיוצא בזה"

לפי הרמב"ם מדובר כאשר ברור שאין לו כוונה להרוג את העוף כיון שכל רצונו שישחק בו הקטן, ואעפ"כ חייב כיון שידוע שהדבר יקרה.

משמע מהרמב"ם שבפס"ר לא חל ההיתר וחייב אע"פ שאינו מתכוון, כיון שידוע שהדבר יקרה.

והרא"ש (טז, ח) על פי הערוך הסביר "אנן סהדי דקמכוון"

ביאור יסוד המח'

נראה שמחלוקתם תלויה בהגדרת דבר שאינו מתכוון.

א. ניתן להסביר שכאשר אדם עושה פעולה אחת שגוררת אחריה פעולה אחרת שאינה באה בוודאות, אנו רואים זאת כאילו הפעולה השנייה נעשית מעצמה ולא ע"י האדם, כיון שמעשיו אינם גורמים לה בהכרח וזהו ההיתר בדבר שאינו מתכוון, ולפי זה מובן הרמב"ם שפירש שלמרות שאינו מתכוון כלל להריגת העוף אלא 'לשחק בו הקטן', אעפ"כ חייב כיון שהדבר יקרה בוודאות וא"א לומר שלא נעשה על ידו.

ב. לפי **השערי יוסף** (ג, כה) דבר שאינו מתכוון מותר כיון שהגדרת הפעולה היא על פי הכוונה, וגרירת ספסל ללא כוונה לעשות חריץ אינה מעשה חרישה כלל, לפי זה מובן פירוש **רש"י**, כאשר האיסור ייעשה בוודאות הגדרת הפעולה היא פעולת איסור גם כשאינו מתכוון לאיסור, וזו כוונת **רש"י** בדבריו "דכיון דא"א שלא תמות כמתכוון חשיב ליה"

ג. לשיטת הרא"ש יש לבאר שדבר שאינו מתכוון מותר אע"פ שהמעשה הוא מעשה איסור כיון שהתורה לא אסרה כשאינו מתכוון, ועל פי זה פירש הרא"ש "אנן סהדי דקמכוון" שהרי אם אינו מתכוון התורה לא חייבה, ואפילו אם האיסור יקרה בוודאות. ויש להקשות, כיצד ניתן ללמוד מחותך ראש בהמה שחייב לכל מקום שבו האיסור יעשה בוודאות שחייב, הרי חיתוך הראש וההריגה הם אותה פעולה אליה התכוון אך מנין לנו שכאשר פעולת היתר גורמת לפעולה אחרת באיסור חייב על הפעולה שלא התכוון אליה. לשיטת הרא"ש הלימוד מובן, כשם שהחותך ראש חייב כיון שידוע שהדבר יקרה ואנן סהדי דקמכוון, כך בכל מקום שהאיסור ייעשה בוודאות אנן סהדי דקמכוון. ולשיטת הרמב"ם ניתן להסביר שגם החותך ראש אינו מתכוון להרוג את העוף שהרי כל כוונתו שישחק בו הקטן, ואעפ"כ חייב כיון שאין לומר שהריגת העוף נעשתה ממילא, ויש ללמוד מכך שבכל מקום שהאיסור נעשה בידיים חייב, ורק כשהאיסור נעשה ממילא מותר. אך לפי רש"י קשה, הרי חותך ראש בהמה חייב משום שכל פעולתו היא חיתוך הראש ולכן הגדרת הפעולה היא הריגה, אך מנין לנו שחייב גם כאשר נעשית פעולת היתר שגוררת אחריה פעולת איסור שאינו מתכוון לה וייתכן שהמעשה אינו מוגדר כמעשה איסור.

ג. דשא"מ כשמתכוון למעשה אך לא לאיסור

בדף קג. מקשה תוס' על שיטת הערוך המתיר פס"ר דלא ניחא ליה ממפיס מורסא שהתירה הגמ' מטעם 'צערא דגופא' ולא התירה מדין 'אינו מתכוון' אע"פ שאינו מתכוון לעשות פתח אלא להוציא ליחה, ומכך מוכח שאע"פ שלא ניחא ליה בעשיית הפתח אין זה דבר שאינו מתכוון כיון שעשיית הפתח היא 'פסיק רישא'.

והקשה רע"א (כתובות ו.) על תוס' כיצד ניתן להקשות ממפיס מורסא, הרי מפיס מורסא מתכוון למעשה עשיית הפתח אלא שאינו צריך לגופה כיון שאינו צריך להכניס ולהוציא אויר אלא להוציא את הליחה.

ע"פ תוס' מיישב ר' חיים את דברי הרמב"ם לגבי מפיס מורסא.

בפרק י הלכה יז מהלכות שבת פוסק הרמב"ם:

"מפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא, ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר"

ובהלכה כה- "רמשים המזיקין כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהן, אע"פ שאינן ממיתין הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן, כיצד הוא עושה כופה כלי עליהן או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו"

הקשה המ"מ, כיון שמפורש בגמ' (קז.) שההיתר להפיס מורסא הוא מדין מלאכה שאינה צריכה לגופה, ומשום צערא התירו לכתחילה, ואילו הרמב"ם פסק (א, ז) כר"י המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, כיצד מתיר הרמב"ם להפיס מורסא הרי לשיטת ר"י הדבר אסור.

ר' חיים מיישב את קושייתו ע"פ תוס' שהבין במפיס מורסא שבנוסף למשאצ"ל הוא גם דבר שאינו מתכוון, ומה שהתיר הרמב"ם אין זה מדין משאצ"ל אלא מדין דבר שאינו מתכוון, ואע"פ שזהו פס"ר צ"ל שהרמב"ם סובר כערוך המתיר פס"ר דלא ניחא ליה.

ועל מה שהקשה תוס' מהגמ' בדף קז. שלא התירה להפיס מורסא מדין דבר שאינו מתכוון תירץ ר' חיים שגמ' זו היא לפי רב הסובר (מב.) דבר שאין מתכוון אסור והיה צריך להתיר מדין משאצ"ג.

הקהילות יעקב (שבת, ב) הסביר מדוע מפיס מורסא הוא דבר שאינו מתכוון ע"פ ר' שמעון שקאפ שהגדיר דבר שאינו מתכוון בכך שהמעשה אינו מעשה איסור כיוון שאינו מתכוון לאיסור אלא להיתר והאיסור אינו חלק מהמעשה, ובמפיס מורסא אע"פ שזהו מעשה אחד כיון שעשיית פתח אינה מלאכה אלא משום התיקון שבפתח נחשב בונה, כאשר אינו מתכוון לכך המעשה אינו מוגדר כמעשה בניין.

הקה"י התקשה לפי דבריו כיצד ניתן להסביר כך את ההיתר לצוד מזיקים, הרי צידה היא מלאכה בפני עצמה וגם כאשר אין לו ענין במזיקים המעשה הוא מעשה צידה.

ובנוסף סברת הקה"י צריכה הסבר שהרי יש כאן כוונה להפיס מורסא וממילא לפתח שנעשה, אלא שאינו מתכוון שהפתח ייעשה באיסור כיון שאינו צריך שהפתח יכניס ויוציא, וזו מלאכה שאינה צריכה לגופה.

וצריך לבאר בפסיק רישיה שהמעשה אינו מוגדר כמעשה איסור ע"פ התוצאה מכיון שהאיסור יעשה בוודאות, שהרי בדבר שאינו מתכוון מותר ולא חוששים לספק שמא ייעשה איסור, כיון שאפילו אם ייעשה האיסור המעשה אינו מוגדר כמעשה איסור מכיוון שאינו מתכוון, א"כ גם כשהאיסור ייעשה בוודאות אין המעשה מוגדר כמעשה איסור כיוון שאינו מתכוון.

אלא דבר שאינו מתכוון אינו מוגדר כמעשה איסור כיוון שזו כוונתו, אך בפסיק רישיה ה הדבר אסור כיון שמעשה חיתוך הראש במהותו הוא מעשה הריגה, וזהו מעשה איסור גם אם אינו רוצה בהריגה, אך כאשר מעשה ההיתר אינו כולל בתוכו את האיסור אין זה פסיק רישיה אע"פ שהאיסור ייעשה בהכרח.

לפי זה מובן מדוע מפיס מורסא הוא דבר שאינו מתכוון, כיוון שמעשה הוצאת הליחה ועשיית הפתח אינו מוגדר במהותו בונה אלא ע"י כוונתו כאשר לא נוח לו בעשיית הפתח אינו מוגדר בונה, וכן הצד נחש כדי שלא יזיק, כיוון שאין לו עניין בניצוד אין זו צידה אלא שיש כאן פס"ר שהנחש ייתפס, אך כיוון שאין זו מהות המעשה כאשר לא נוח לו בדבר אין המעשה מוגדר צידה.

אך לפי הסבר זה ברמב"ם צ"ע מדוע בפ"א ה"ו הסביר הרמב"ם פסיק רישיה כשכוונתו לתת את ראש העוף לקטן ולא להרוג את העוף, אך חייב כיוון שהדבר ידוע שהעוף ימות, ומשמע מכך שהחוב הוא כיוון שהדבר יקרה בוודאות, ולא מכיוון שמעשהו הוא מעשה איסור.

לפי הסבר זה מובן תירוץ הרשב"א על הגמ' (קלג.) המתירה לקצוץ בהרת בזמן המילה מדין דשא"מ: "אמר מר בשר אף על פי שיש שם בהרת ימול דברי רבי יאשיהו הא למה לי קרא דבר שאין מתכוין הוא ודבר שאין מתכוין מותר, אמר אביי לא נצרכא אלא לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור" והקשה הרשב"א:

"תמיהא לי מאן דמתני לה אההיא דר' יאשיהו מאי קרי ליה דבר שאין מתכוון, דהא מתכוין לקציצה אלא שאינו מתכוין לטהר אלא למול, ואין זה קרוי דבר שאין מתכוון אלא מלאכה שאינה צריכה לגופה. והא למה הדבר דומה למכבה גחלת של עץ ברשות הרבים דמתכוון לכבות ולא מחמת שהוא צריך לגופו של כבוי אלא כדי שלא יזיקו בה רבים, וקרינן לה מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא דבר שאין מתכוין"

לכאורה אין זו קושייה כיון שאין זה דומה למכבה גחלת שהוא מכבה ממש אלא שלא לצורך, נראה שסברת הרשב"א היא שמעשה המילה הוא הגורם לקציצת הבהרת ואין זה מעשה היתר הגורר אחריו מעשה איסור וכשמתכוון למול יש בכך גם כוונה לקוץ בהרת, ומתוך הרשב"א:

"וי"ל דאי כתב רחמנא בפירוש השמר בנגע הצרעת שלא תקוץ ה"י, אלא השמר בנגע הצרעת כתב רחמנא, כלומר שלא יטהרנו אלא בהוראת כהן, ואנן הוא דאמרין דכיון שכן אסור לקוץ בהרת שמטהר הוא בקציצתו, והלכך כשזה קוצץ לשם מילה ה"ל דבר שאין מתכוון אצל טהרה" כוונתו היא, אילו האיסור לקוץ בהרת היה דין במעשה לא היה ניתן לחלק ולומר שיש כאן שני מעשים כיון שעצם המילה גורמת לקציצת הבהרת, אך מכיון שאיסור קציצת הבהרת הוא דין בתוצאה יש לחלק ולומר שיש כאן מעשה אחד ולו שתי תוצאות, מילה, וטהרת המצורע ודי בכך כדי שיהיה דבר שאינו מתכוון כיון עצם המילה אינה גורמת לטהרת המצורע והמעשה מוגדר כמעשה מילה ולא כמעשה טהרה.

ראיה נוספת להסבר זה ניתן לראות מהרמב"ם בהלכות כלאיים.

במסכת כלאיים (ט, ה) מתירה המשנה דבר שאינו מתכוון "מוכרי כסות מוכרין כדרך, ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים".

ואילו ממשנה ב' "ולא ילבש כלאיים אפילו על גבי עשרה, אפילו לגנוב את המכס" משמע שדבר שאינו מתכוון אסור, ולכן אסור ללבוש כלאיים לגנוב את המכס אע"פ שאינו מתכוון ליהנות, והרא"ש (כלאי בגדים, ט) הסביר שהמשניות חולקות זו על זו, וכן נראה מהגמרא במסכת ב"ק (ק"ג). "לא ילבש אדם כלאים אפי' על גבי עשרה בגדים להבריח בו את המכס, מתני' דלא כר"ע דתניא אסור להבריח את המכס, ר"ש אומר משום ר"ע מותר להבריח את המכס, בשלמא לענין כלאים בהא קמיפלגי, דמר סבר דבר שאין מתכוין מותר ומר סבר דבר שאין מתכוין אסור"

אך הרמב"ם פסק להלכה את שתי המשניות אע"פ שלכאורה הן סותרות, בפ"י הט"ז מהלכות כלאיים פסק הרמב"ם: "מוכרי כסות מוכרין כדרך ובלבד שלא יתכוונו בחמה שיציל להם הכלאים שעל כתפן מן החמה ולא יתכוונו בגשמים להתחמם בו".

משמע שדבר שאינו מתכוון מותר, אולם בהלכה יח פסק הרמב"ם "לא ילבש אדם כלאים עראי, ואפילו על גבי עשרה בגדים שאינו מהנהג כלום ואפילו להבריח את המכס, ואם לבש כן לוקה" משמע שדבר שאינו מתכוון אסור. ותיירץ הש"ך (יו"ד, שא, ח):

"אלא נראה לי שדעתו, דשאני לעיל סעיף ה' דכיון שלובשו בכוונה דרך מלבוש כדי שיפטר ע"י כך מהמכס לפי שאין נותנין מכס ממלבושין אי"כ הוי דבר שמתכוין דעיקר כוונתו שיהא דרך מלבוש, אבל הכא אין כוונתו אלא שיראו הבריות ויקנו, ומתני' מתוקמא שפיר טפי לדעת הרמב"ם דדוחק לומר דתרי מתני' בחד פירקא פליגי אהדדי"

נראה שכוונתו היא ע"פ הביאור לעיל, הפטור ממכס הוא על בגד אותו לובשים, לכן גניבת המכס היא מעשה לבישה אע"פ שאינו נהנה מהבגד, אולם מוכרי כסות, כל כוונתם היא להראות את הבגד ולכן כשאינם נהנים מהבגד אין זה מעשה לבישה כלל.

את שני ההסברים להיתר דבר שאינו מתכוון ניתן לראות במספר מחלוקות.

הרמ"א (יו"ד, פז, ו) פוסק: "יש אומרים דאסור לחתות האש תחת קדירה של עו"ג, לפי שהם מבשלים בהם פעמים חלב פעמים בשר, והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בישול בשר בחלב".

וכתב רע"א: "קשה לי הא אינו מכין לבשל רק לחתות באש ופסיק רישא לא הוי דשמא לא בישל העובד כוכבים בהקדירה בשר וגם חלב"

ותרץ: "וצ"ל דדוקא בספק דלהבא שמא לא יהא נעשה כן במעשה שלו כמו גורר כסא וספסל דהוי ספק שמא בגרירתו לא יעשה גומא אבל בספק דעבר כמו הכא דאם יש בקדירה בלוע בשר וחלב בחיתוי זה בודאי יתבשל אלא דהספק שמא אין בו בליעת בשר וחלב זה מקרי פסיק רישא"

אך ה"ט"ז (שטז, ג) התיר לסגור תיבה שיש ספק האם יש בה זבובים ויש בכך צידה מטעם שאינו מתכוון, ואין זה פס"ר כיוון שיש ספק האם יש זבובים בתיבה, ואע"פ שזהו ספק בעבר. וכן סבר הרמב"ן לגבי מצרף:

מובא בגמ' (מא:) "המיחם שפינה ממנו מים חמין לא יתן לתוכן מים מועטים כדי שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן, והלא מצרף, רבי שמעון היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר" הקשו הראשונים הרי זהו פס"ר ור"ש מודה, תוס' תירץ שייתכן שלא יצרף, והרשב"א תירץ שסוגיא זו נאמרה לפני שהודה אב"י לרבא שמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות.

הרמב"ן [מלחמות יט:]: תירץ "אלא צירוף מיחם לאו פסיק רישיה הוא שמא לא הגיע לצירוף אע"פ שנתחמם הרבה שהמים שהיו בו מונעין אותו ושמא כבר נצרף קודם שנעשה כלי ועכשיו אין צירוף זה תיקון לוי" וזהו ספק על העבר ולא ספק בעצם המעשה.

והקשה **הביאור הלכה** על ה"ט"ז, מה ההבדל בין ספק זה לכל ספק שבתורה שיש לחשוש שמא הדבר אסור, אף כאן יש לחשוש שמא יש זבובים בתיבה ונמצא צד שהרי אם יש זבובים בתיבה ייצודו בוודאות, ואין זה דומה לגורר ספסל שיש ספק האם הגרירה יכולה לגרום לחריץ.

ביאור המחלוקת

ונראה שמחלוקתם תלויה בהגדרת דבר שאינו מתכוון, הרמ"א סבר שדבר שאינו מתכוון מותר כיוון שהאיסור לא נעשה על ידו כיון שמעשיו אינם גורמים לו בהכרח, וזה ייתכן רק בספק בגוף המעשה האם הוא יכול לגרום לאיסור, אבל כשהספק בעבר המעשה בוודאי יכול לגרום לאיסור, ואם ימצא שנעשה איסור, נעשה על ידו.

לעומתו הרמב"ן סבר שדבר שאינו מתכוון מותר אע"פ שהמעשה נעשה על ידו אלא שאינו מוגדר כמעשה איסור כיוון שלא ידוע האם הוא גורם לאיסור, ולכן גם בספק בעבר כיוון שלא ידוע האם ייגרם איסור, אין זה מעשה איסור.

לגבי מוכרי כסות פירש **תוס'** (כט: ד"ה ובלבד) "ובענין שלא הוי פסיק רישיה כגון שהוא לבוש מלבושים אחרים להגן עליו מפני החמה ומפני הצינה", אולם הר"ן (חולין לב.) לומד ממוכרי כסות שהנאה שאינו מתכוון לה מותרת גם בפס"ר.

הקוב"ש (ב, כג, ח) ביאר שבאיסורי הנאה כל האיסור הוא שהאדם ייחנה מהם, אך נשאר בצ"ע מדוע איסור הנאה שונה מכל האיסורים שבתורה.

ונראה ביאורו ע"פ **המהר"ם חלאווה** (פסחים, כה:), "מ"מ כל שאינו מכין אין הריח גמור ואינו נרגש על תכליתו הלכך לא חשיב פסיק רישיה". ונראה שהבין הר"ן שדבר שאינו מתכוון מותר כיוון שהאיסור לא נעשה ע"י, ולפ"ז פס"ר הוא כאשר המעשה ייעשה בוודאות ונעשה על ידו, אבל באיסורי הנאה אע"פ שהאיסור ייעשה בוודאות הרי אינו מתכוון והרי זה כאילו לא נהנה כלל.

אולם תוס' הבין שדבר שאינו מתכוון מותר משום שהמעשה אינו מוגדר כמעשה איסור, ובפס"ר המעשה מוגדר כמעשה איסור מצד עצמו כיוון שהאיסור ייעשה בהכרח, ולכן לובשי כסות שמתכוונים ללבוש מתכוונים בכך גם ליהנות והרי זה ככל איסור הנאה.

הכסף משנה (שבת א, ז) מסביר את ההבדל שבין פסיק רישיה לבין מלאכה שאינה צריכה לגופה:

"ההפרש שיש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישיה ולא ימות הוא דגבי פסיק רישיה אינו מכוון למלאכה כל עיקר אלא שהיא נעשית בהכרח. כגון שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון

לשמירת הצבי אלא שהמלאכה נעשית בהכרח. אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מתכוון לגוף המלאכה אלא שאינו מכוון לתכליתה"¹
לפי הכס"מ דבר שאינו מתכוון מותר כיוון שהאיסור לא נעשה על ידו, ובפס"ר האיסור נעשה ע"י אע"פ שאינו מתכוון ואין זה דומה למשאצ"ג שהוא מתכוון למלאכה.
אולם אם נפרש בפס"ר שכוונה למעשה ההיתר כוללת כוונה למעשה האיסור הרי כל פס"ר הוא משאצ"ג.

ד. פסיק רישיה דלא ניחא ליה.

בגמרא בדף קג. איתא :

"תנו רבנן התולש עולשין והמזרד זרדים אם לאכילה כגרוגרת אם לבהמה כמלא פי הגדי אם להיסק כדי לבשל ביצה קלה אם לייפות את הקרקע כל שהן אטו כולו לא ליפות את הקרקע ניהו ... לא צריכא דעביד בארעא דחבריה"

נחלקו תוס' והערוך בהסבר תירוץ הגמ' "לא צריכא דעביד בארעא דחבריה".

הערוך פירש שכיון שהקרקע אינה שלו ואין לו עניין בייפוי הקרקע זהו 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' ומותר לכתחילה.

תוס' חולק על הערוך ואוסר פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ומפרש את ההיתר "דעביד בארעא דחבריה" כפטור מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ניתן לבאר את מחלוקתם ע"פ אותה החקירה.

נראה שתוס' סבר שדין דבר שאינו מתכוון הוא מכיוון שהאיסור לא נעשה על ידו, וזה ייתכן רק כשהאיסור לא יקרה בוודאות אבל בפס"ר האיסור נעשה על ידו כיוון שידוע בוודאות שיקרה, ולכן אין צורך בדעתו וחיוב אף בפס"ר דלא ניחא ליה.

הריטב"א הקשה על הערוך : "ומיהו תמיהא מילתא טובא כל היכא דפסיק רישיה ולא ימות, מאיזה טעם יתיר רבי שמעון משום דלא ניחא ליה דהא טעמא דתלמודא דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, היינו משום דכיון דלא סגי דלא איתעביד מלאכה הרי הוא כאילו נתכוון ומלאכת מחשבת הוא, וא"כ מה לי אי ניחא ליה או לא ניחא ליה"

משמע שהבין שהגדרת המעשה היא ע"פ התוצאה, ולכן כשהאיסור יהיה בוודאות המעשה הוא מעשה איסור אע"פ שלא ניחא ליה.

את דעת הערוך ניתן לפרש ע"פ הסבר הרא"ש לדין "אנן סהדי דקמכוון" ומשמע מזה שכאשר אין 'אנן סהדי' כיוון שאין לו רווח מהאיסור, יהיה פטור שהרי אינו מתכוון, וזהו דין פס"ר דלא ניחא ליה¹.

וכך נראה מדברי הערוך בביאורו לדין פס"ר : "פיי", מי שחתך ראשו של חי הכל יודעין כי בחתיכת ראשו ימות, ואם אמר איני מתכוון למיתתו אלא להוציא ממנו דם לדבר צורך אין ממש בדבריו אלא הרי הוא כמתכוון להמיתו ורוצה הוא... אבל פסיק רישיה ליכא לספקי דלא ימות ובוודאי דניחא ליה, דאי לא הוה ניחא ליה היכי הוה פסיק רישיה"

משמע שבפס"ר חייב כיוון שאנן סהדי שהתכוון להמיתו, אך אם אינו מתכוון מותר גם כשהאיסור ייעשה בוודאות.

¹ כך ביאר הקוב"ש (כתובות יח).

בנוסף אפשר להסביר את דעת הערוך ע"פ **הסבר ר' חיים** לרמב"ם שהגדיר מפיס מורסא כדבר שאינו מתכוון כיוון שללא כוונתו אין זה מעשה איסור, ואפילו בפס"ר כאשר מעשה ההיתר אינו כולל במהותו איסור, המעשה נהפך למעשה איסור רק ע"י כוונתו, אך בפס"ר דלא ניחא ליה המעשה אינו מוגדר כמעשה איסור שהרי אינו מכוון לכך, וכך הסביר **החזו"א** (סימן נ): "...ולפי"ז היה ראוי להתיר גם פס"ר, דמה לי וודאי מ"ל ספק הרי גם ספק איסורא מן התורה לחומרא, וע"כ הא דאסור פס"ר הוא משום דחשיב כיש כאן גם כוונה כיוון דפעולתו וודאית, וס"ל להערוך דזה דווקא בדניחא ליה חשיב כאילו יש כאן כוונה, אבל בלא ניחא ליה ולא איכוון אין כאן פעולת אדם כלל אף בפס"ר"

ה. פס"ר שאפשר לעשותו בהיתר.

ולפי"ז פס"ר דלא ניחא ליה מותר רק כשהאיסור אינו כלול בהיתר, אך כשהאיסור כלול בהיתר, כגון חותך ראש בהמה ואינו רוצה שתמות יתחייב גם בפס"ר דלא ניחא ליה.

השלטי גיבורים [לח, ג] מביא את הרשב"א המתיר לנעול את ביתו כשיש בו צבי אם כוונתו לשמור את ביתו אע"פ שזהו פס"ר.

לומד מכך השלטי גיבורים בק"ו שאם במצב מסויים ניתן לעשות את ההיתר ולא ייגרם איסור בפס"ר, אותו מעשה מותר אפילו כאשר לא ניתן לעשות את ההיתר ללא האיסור, ורק אם בכל מקרה ההיתר יגרום לאיסור, זהו פס"ר שמודה בו ר"ש. וכך נראה **מרש"י** בסוגיית מזלף (זבחים צא):

"אמר שמואל המתנדב יין מביא ומזלפו על גבי האישים... והא קא מכבי... תא שמע, יין כדברי ר"ע לספלים, שמן כדברי רבי טרפון לאישים. ועוד תניא, יין נסך לספלים, או אינו אלא לאישים, אמרת לא יכבה. לא קשיא הא רבי יהודה הא ר"ש"

ופירש"י "הא רבי שמעון - שמואל כרבי שמעון דכיון דאין מתכוין לכבות אין לא תכבה ראייה עליו לאסור למיעקר משמעותא דאשה משום קושיא דלא תכבה ואם תאמר פסיק רישא ולא ימות הוא אפשר דמזלף ליה בטיפין דקות מאד הלכך אי נמי מכבה בטיפים גסות דבר שאין מתכוין הוא" פשט דבריו הוא שכיון שיתכן זילוף שאינו מכבה, כל זילוף, אינו מוגדר ככיבוי ומותר כיון שאינו מתכוון. וכן הסביר את דברי רש"י **האור שמח** (לולב, ח, ה):

"אולם נראה דרבינו אזיל לטעמיה שהזכרנו שיטתו בהלכות יום טוב שכל שיכול להיות הדבר המכוון מאתו בלא פסיק רישא אף כי עביד על ידי פסיק רישא גם כן שרי וכמו הך דזבחים שלהי כל התנדר שפירש רש"י כיון דמצי לזלף על גבי האישים על ידי טיפות קטנות דלא הוי פסיק רישא ומצי לעשות המכוון ממנו היא ההקטרה בלא כבוי לכן כי מזלפו על גבי אישים בטיפות גסות גם כן שרי"

וזה מבואר ע"פ הביאור לעיל, שדבר שאינו מתכוון מותר כיוון שהמעשה מוגדר ע"פ כוונתו ואינו מעשה איסור, אך בפס"ר מעשה ההיתר כולל במהותו את האיסור, כגון מעשה חיתוך הראש הוא במהותו מעשה הריגה ולכן חייב אע"פ שאינו מתכוון להריגה, אבל במזלף, כיוון שיתכן זילוף שאינו מכבה, מעשה הזילוף אינו מעשה כיבוי מצד עצמו וכיוון שאינו מתכוון אין זה מעשה כיבוי אע"פ שבודאי יכבה.

ויש להקשות, הרי מפורש בדף קיא: "האי מסוכרייא דנזייתא אסור להדוקיה ביומא טבא, בההיא אפילו רבי שמעון מודה דאביי ורבה דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות" הגמ' אוסרת להדק את סתימת החבית אע"פ שתתכן במקרה אחר סתימת החבית ללא סחיטה, כיוון שכעת בוודאות תהיה סחיטה.

בדף קג. מקשה הגמ' מדוע תולש עשבים אינו חייב גם משום ייפוי הקרקע שיבוא בהכרח כתוצאה מתלישת העשבים, ומתרצת הגמ' "דעביד בארעא דחבריה" ופרש"י: "בארעא דחבריה, לא איכפת ליה ליפות", והקשה עליו רע"א מסוגיית צד חלזון (עה.):

"תנו רבנן הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת רבי יהודה אומר חייב שתים שהיה רבי יהודה אומר פציעה בכלל דישה אמרו לו אין פציעה בכלל דישה, אמר רבא מאי טעמא דרבנן קסברי אין דישה אלא לגדולי קרקע, וליחייב נמי משום נטילת נשמה אמר רבי יוחנן שפצעו מת, רבא אמר אפילו תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה, והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות, שאני הכא דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליציל ציבעיה"
פרש"י: "טפי ניחא ליה - שדם החי טוב מדם המת, וכיון דכל עצמו מתכוין וטורח לשומרו שלא ימות בידו, אפילו מת אין כאן אלא מתעסק, וכי מודה ר' שמעון במידי דלא איכפת ליה אי מיתרמי, ומיהו איכווני לא מיכוין"

וזו סתירה ברש"י, מה הדין בפסיק רישיה כשלא אכפת לו מהאיסור, בדף עה. רש"י מחייב, ואילו בדף קג. רש"י פוטר.

לכאורה יש חילוק בין תולש עשבים בארעא דחבריה, שפעולת תלישת העשבים אינה פעולת ייפוי קרקע, אלא שכתוצאה מכך שנתלשו העשבים נתייפתה הקרקע, וזהו פס"ר שבו ישנה פעולה אחת ולה שתי תוצאות, ולכן כאשר לא אכפת לו מייפוי הקרקע אין תוצאה זו מגדירה את מעשהו כמעשה ייפוי קרקע,

לעומת זאת הצד חלזון מטרתו היא הוצאת הדם וכתוצאה מכך מת החלזון, ואין לראות בכך שתי תוצאות כיוון שהוצאת הדם היא הגורמת למות החלזון, לכן עצם המעשה הוא מעשה הריגה ואי אפשר להתירו מטעם שלא נוח לו בהריגה, אלא מהטעם "דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליציל ציבעיה" ולכן "מתעסק הוא אצל נטילת נשמה"

ואפשר לומר עפ"י שיש שני דינים בדבר שאינו מתכוון ובפס"ר, כאשר כוונתו לעשות את המעשה ולתוצאותיו, אלא שלא נוח לו באיסור שבדבר, כגון צד חלזון שמתכוון לפוצעו אלא שלא נוח לו במיתתו, ההיתר הוא מטעם שהמעשה מוגדר ע"פ כוונתו, ופס"ר הוא כשמהמעשה מצד עצמו הוא מעשה איסור, כגון חותך ראש עוף, שמעשה החיתוך הוא מעשה הריגה, ובמקרה זה יתחייב אפילו כשלא נוח לו באיסור. אך כשאותו מעשה גורם לשתי תוצאות, איסור והיתר, טעם ההיתר הוא שתוצאת האיסור אינה מגדירה את המעשה כיוון שלא תהיה בוודאות, ופס"ר הוא כאשר תוצאת האיסור תהיה בוודאות ונוח לו בה ולכן המעשה מוגדר כמעשה איסור.

לפ"י מובן רש"י בזבחים שהתיר לזלף אע"פ שידוע שייכבה, ההו"א בגמ' לאסור לזלף היא מכיוון שעצם הזילוף נחשב כיבוי אע"פ שאין כוונתו לכך, ולכן די בכך שייתכן זילוף ללא כיבוי להוכיח שמעשה הזילוף אינו מעשה כיבוי.

אולם ב'מסוכרייא דנזייתא' ישנן שתי תוצאות למעשה, סתימת חבית וסחיטה ומעשה סתימת חבית אינו מעשה סחיטה מצד עצמו, אלא סברת הגמ' היא כיוון שנוח לו בסחיטה המעשה מוגדר כמעשה איסור, ולכן א"א להתיר מטעם שתתכן סתימת חבית ללא סחיטה, כיוון שכעת נוח לו בה.